

Ágai Adolf (1836–1916) az éclap magyarországi megteremtője**Adolf Ágai (1836–1916) the creator of the satirical journal in Hungary**

Rózsa Mária DSc, tudományos főmunkatárs

Országos Széchényi Könyvtár

rozsaam@t-online.h*Initially submitted Sept.19, 2025; accepted for publication Sept.30.2025***Abstract**

Ágai Adolf (doctor of medicine, writer, editor, journalist, humorist, and songwriter, 1836–1916) was a doctor trained in Vienna, the creator of the Hungarian satirical journal. He initially translated from French and German and later wrote columns for various publications. He was the creator of *Borsszem Jankó* (1862–1938), a historically significant illustrated satirical magazine. Additionally, from 1870 for ten years, he edited *Magyarország és a Nagy Világ*, an illustrated weekly family magazine, and *Kis Lap* (1871–1904), a children's newspaper. Ágai was a prominent figure in Hungarian journalism.

Kulcsszavak:

19. század, diploma a bécsi orvosi egyetemen, fordító, újságíró, szerkesztő, humorisztikus írások szerzője, dalszerző, az első magyar éclap megalapítója, a magyar újságírás kiemelkedő alakja

Keywords:

19th century, diploma from the University of Medicine in Vienna, translator, journalist, editor, author of humorous writings, songwriter, founder of the first Hungarian satirical magazine, a prominent figure in Hungarian journalism.

Ágai Adolf (orvos, író, lapszerkesztő, újságíró, humorista és dalszerző, a Kisfaludy-Társaság tagja (Jánoshalma, 1836, 1848-ig Rosenzweig – Budapest, 1916) gyermekként Jankovacon (Cr.), Eszék mellett élt; négy éves koráig csak horvátul beszélt. Azután a család átköltözött Pécelre, és itt Adolf elsajátította a magyar nyelvet is. Itt és később Nagyabonyban végezte az elemi osztályon kívül a gimnázium első két osztályát Pesten, a többi a piaristáknál, a nyolcadikat Nagykörsön. Az orvosi fakultást Bécsben fejezte be¹, 1854 és 1862 között itt is élt. Bár 1862-ben orvosi diplomát szerzett, de sohasem praktizált. Írói működését németből és franciából készített fordításokkal kezdte. (Az arkanzási lóköltők. Friedrich Gerstäcker után fordította Zilahy Károllyal. Pest: Hartleben, 1860.; Gustave Louis de la Tour: Jelenetek a magyar életből. (Pest: Hartleben, 1861; Julie Apraxin: Ilona. Regény a magyar életből (Pest: Hartleben, 1861) Georges Sand: Egy szegény leány története. (Pest: Hartleben, 1861); Paul de Kock: Víg cimborák. (Pest: Hartleben, 1863.); Xavier de Montépin: Egy örült szerelmei (Pest: Hartleben, 1864).

Pályája korai szakaszában publikált a bécsi *Wanderer*-ben, a *Humorist*-ban, a *Donauban*, a német lapok közül a *Gartenlaube*-ben és a *Fliegende Blätter*-ben, emellett sürgönyöket fordított Török János Bécsben 1855 és 1865 között megjelenő *Magyar Sajtó*-jába, majd a 60-as évektől a magyar újságírás vezető és elismert alakja lett. 1865-ben "Porzó" név alatt *A Honban* jelentetett meg tárcaleveleket és közölt színikritikákat, melyek

¹SZÖGI László – KISS József Mihály: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1848–1867. Budapest: ELTE Lvt. , 2003, 98.

később gyűjteményes kötetekben is kiadásra kerültek, s ezt az álnevet használta a Pompéry János szerkesztette *Magyarországban* (1861–1867) is.²

1868-ban a Bécsben megjelenő *Die Debatte* című konzervatív napilapban, mely nagy szerepet játszott a kiegyezés publicisztikai elkőkészítésének megvitatásában, jelent meg egy írás a magyar vicclapokról. Itt írták: “Magyarországon, ahol a pártélet a fejlődés nagyon magas fokát érte el, a vicc is fegyverül szolgál a pártok számára.” Először a következő vicclapok léteztek: (Jókai) *Üstököse* [1858–1918] és Tóth Kálmán *Bolond Miskája* [1860–1875] – folytatódik az írás. A Kiegyezés idejére mindkét lap ellenzéki lett.³ “Utóbbi átalált az ellenséghez és a Deák-párt bolondok nélkül maradt. De ez a helyzet nem sokáig állt fenn, mert a jól ismert dr. Ágai Adolf kicsi, de válogatott csapatával megalapította a *Borsszem Jankót* [...].” [1862–1938]⁴

Komlós Aladár szerint Dóczi Lajos és Ágai Adolf “együtt is elenyészően kicsiny súlyt jelent a kor magyar irodalmában.”⁵ Az általa művelt műfaj, a tárca, mintegy középen állt az irodalom és a hírlapírás között. [...] A tárca napi ügyekről szól, de nem mélyed beléjük, csak felszínesen érinti. [...] Miután nem mondanivalójával, hanem előadásmódjával hat, bizonyos értékig művészi igényű műfaj.”⁶ Ágai asszimilációja gyors és sikeres volt és jórészt a kedvező körviszonyoknak volt köszönhető. “Ha tíz évvel korábban születik, aligha lesz belőle magyar író; ha negyven-ötven évvel később, a magyar nemzet iránti szerelme aligha marad mentes némi sértődöttségtől. [...] Rendkívüli népszerűsége ellenére sem kerül el olykor a szigorú bírálatot. A “*Budapesti Szemle* egy névtelen cikkírója szerint például míg Jókai *Üstököse* trágárságokat talál fel paraszt szájjal s elvei nincsenek, a *Borsszem Jankó* működésében van valami elvféle bizonyos irányokban, és ezt következetesen, és nagy erkölcsi bátorsággal viszi keresztül, ‘de egészében mégis túlságosan cynicus s bizonyos kosmopolitaság látszik meg rajta, úgy hogy erkölcsi tartalékát alig vagyunk képesek meglátni; s annyira kap az élces, és nevetető közléseken, hogy azok jogos és igazságos voltát nem mindig keresi.’ [...] Ágai zsidó típusai gazdag sorával nagy hatással volt a közfelfogás kialakítására. [...] Ágai ragadja meg először tárcáiban a sarkantyús-csizmás, teljesen megmagyarosodott, paraszti kálomista-zsidó-t, de ezt hamar felcseréli Spitzig Itzig alakjával, az árvalányhajás cifra makrapipát, sarkantyús csizmát, kifent bajuszt viselő, őszintén hazafias zsidóval, aki – mint maga Ágai – a zsidóktól megmagyarosodást, a keresztényektől viszont emancipációt követel, s mindent a komikai hatás kedvéért a legcsúfabb jidliző magyarsággal.”⁷ [...] “Tárcáinak gyakran szolgál anyagul egy-egy nevezetes ember elmúlása. Ágai minden kortársát ismerte, minddel jó viszonyban volt, mindről őrzött egy-egy anekdotát, s portréi beérik egy-egy gyakran nem is jellemző adoma elbeszélésével. Leginkább a külvilágtól várja, hogy anyagot szállítson neki. Ezért szereti az útleírásokat. Bejárja és leírja fél Európát, s mikor itthon tartózkodik, útleírást

² Lásd még: RÓZSA, Mária: Publikáló orvosok a Habsburg-monarchia német nyelvű sajtójában a hosszú XIX. században. In: Alexander multifrons. Tanulmányok a 90 éves Dörnyei Sándor tiszteletére. Szerk. Perger Péter. Budapest, Argumentum Kiadó- OSZK, 2016, 141. (A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei 8)

³ BUZINKAY, Géza: A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig. Budapest: Wolters Kluwer, 2016, 212.

⁴ RÓZSA, Mária: *Die Debatte*. Ein Wiener Blatt für ungarische Interessen. In: Rózsa Mária: Presse und Buch: Österreichisch-ungarische Berührungspunkte in gedruckten Quellen des 19. Jahrhunderts. Herne, Gabriele Schäfer Verlag, 2015, 196. (Studien zur Literaturwissenschaft 10)

⁵ KOMLÓS, Aladár: A magyar zsidóság irodalmi tevékenysége a XIX. században. Budapest-Jerusalem: Múlt és Jövő Kiadó, 2008, 223.

⁶ KOMLÓS, u. o., 236.

⁷ KOMLÓS, u. o., 236–238.

készít – Budapestről, sorra véve a város látnivalóit. A leírásnak valóságos szenvedélye ez. [...] Ágai az első magyar-zsidó író, aki művésze a prózának. Egyszerűen ír, de egyszerűsége szabatos és színes. Hangja temperált jókedv, melyben szójátékok, adomák, ellentétek és idézetek gyöngyöznek. Nagyszerű füléhez és szeméhez gazdag, minden dolog nevét tudó nyelve van, mely minden árnyalatot ki tud fejezni. Népiességét, mely nincs minden színészies mellékíz nélkül, már Arany László is nagyon körmönfontnak ítéli [...].⁸ Mindemelett Forgó bácsi álnéven 1871-től 1904-ig szerkesztette a *Kis Lapot*. az első népszerűvé vált gyereklapot.⁹

Ágai Adolfot a középosztálybeli olvasók jól ismerték más-más álnéven. A “Csicseri Bors” néven szerkesztett, később korszakos jelentőségű illusztrált vicclapja, a *Borsszem Jankó*¹⁰ mellett 1870-től tíz évig vezette a *Magyarország és a Nagy Világ* című képes családi hetilapot. Több németből, illetve franciából fordított kötete, elbeszéléseket, tárcaleveleket, adomákat, valamint szatirikus írásait tartalmazó gyűjteménye, naptárai mellett, melyeket Szinnyei mind felsorol¹¹ “Por és hamu: Barátim s jó embereim emlékezete” (Budapest, Athenaeum) címen 1892-ben tette közre visszaemlékezéseit. Buzinkay Géza következőképpen összegzi Ágai sajtótörténeti jelentőségét: “A magyar sajtóban Ágai működése jelezte a mindent uraló politizálás trónfosztását, hogy helyette a civilizált, sokszínű (nagyvárosi) élet különféle oldalai alá-fölérendeltségi sorrend nélkül váljanak fő témákká.”¹²

1. Ágai Adolf (1836-1916)
2. 2. Borsszem Jankó

⁸ KOMLÓS, i. m. 238–239.

⁹ KOMLÓS, i. m. 238.

¹⁰ BUZINKAY, Géza: *Borsszem Jankó és társai: Magyar élelapok és karikatúráik a XIX. század második felében*. Budapest: Corvina Kiadó, 1983.

¹¹ SZINNYEI, József: *Magyar írók élete és munkái*. I. kötet. Budapest: Hornyánszky Viktor, 1891, 74–78. h.

¹² BUZINKAY, Géza: *Magyar hírlaptörténet 1848–1918*. Budapest: Corvina, 2008, 81–82.

Felhasznált irodalom:

BUZINKAY, Géza: Borsszem Jankó és társai: Magyar élclapok és karikatúráik a XIX. század második felében. Budapest: Corvina Kiadó, 1983.

BUZINKAY, Géza: A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig. Budapest: Wolters Kluwer, 2016, 212.

KOMLÓS, Aladár: A magyar zsidóság irodalmi tevékenysége a XIX. században. Budapest-Jerusalem: Múlt és Jövő Kiadó, 2008, 223.

RÓZSA, Mária: *Die Debatte*. Ein Wiener Blatt für ungarische Interessen. In: Rózsa Mária: *Presse und Buch: Österreichisch-ungarische Berührungspunkte in gedruckten Quellen des 19. Jahrhunderts*. Herne, Gabriele Schäfer Verlag, 2015, 196. (Studien zur Literaturwissenschaft 10)

RÓZSA, Mária: Publikáló orvosok a Habsburg-monarchia német nyelvű sajtójában a hosszú XIX. században. In: Alexander multifrons. *Tanulmányok a 90 éves Dörnyei Sándor tiszteletére*. Szerk. Perger Péter. Budapest, Argumentum Kiadó- OSzK, 2016, 141. (A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei 8)

SZINNYEI, József: Magyar írók élete és munkái. I. kötet. Budapest: Hornyánszky Viktor, 1891, 74–78. h.

SZÖGI, László – KISS, József Mihály: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1848–1867. Budapest